

Slotbeschouwing

Een selectie uit de monitor Sport en corona II – De gevolgen van coronamaatregelen voor de sportsector.

Hugo van der Poel

Oplegger – Slotbeschouwing

Dit document bevat de ‘Slotbeschouwing’ uit de monitor Sport en corona II - De gevolgen van de coronamaatregelen voor de sportsector. Dit losse hoofdstuk is geschikt voor wie specifiek geïnteresseerd is in reflectie op de gehele monitor Sport en corona II over de gevolgen van de getroffen maatregelen op de sportsector. Het hoofdstuk zoomt eerst in op de huidige situatie, en besteed vervolgens aandacht aan de financiële gevolgen en de gezondheidseffecten van de coronamaatregelen voor de sportsector. Dit hoofdstuk is geen zelfstandige rapportage, maar een selectie uit de monitor Sport en corona II, ter bevordering van de leesbaarheid en het gebruiksgemak. De gehele rapportage is [hier](#) te vinden. De managementsamenvatting van het rapport is [hier](#) te vinden.

Achtergrond monitor Sport en corona II

De monitor Sport en corona II bundelt de tot en met november 2020 beschikbare ‘coronaonderzoeken’ in de sportwereld. Met elkaar geven deze onderzoeken een beeld van de gevolgen van de coronamaatregelen voor het sport-, speel- en actief beweeggedrag, de organisatie en de financiering van de sport in Nederland. Daarbij gaat de aandacht uit naar sportverenigingen, sportondernemers, ongeorganiseerde sport, topsport, sportevenementen en de ondersteuningsstructuur (sportbonden, NOC*NSF). De rapportage is uitgevoerd door het Mulier Instituut met steun van het ministerie van VWS en in samenwerking met een groot aantal partijen uit de sportsector.

Deze rapportage is de tweede in een reeks monitorrapportages en één van de eerste activiteiten van het nieuw opgerichte kennisconsortium Sport en corona. In het kennisconsortium Sport en corona hebben het Mulier Instituut en Kenniscentrum Sport & Bewegen op verzoek van de uitvoeringsalliantie van het Nationaal Sportakkoord (ministerie van VWS, Vereniging Sport en Gemeenten en NOC*NSF) hun krachten gebundeld. Kenniscentrum Sport & Bewegen heeft het platform Sportencorona ontwikkeld om de beschikbare kennis, data en praktijkvoorbeelden te delen.

1. Slotbeschouwing

Hugo van der Poel

1.1 Inleiding

Deze slotbeschouwing is noodgedwongen een momentopname. Het perspectief op de (financiële) gevolgen van de coronamaatregelen voor de sportsector verandert van dag tot dag. Data lijken in een oogwenk ‘verouderd’ wanneer nieuwe maatregelen worden getroffen en vooruitzichten moeten worden bijgesteld. Bij deze momentopname van halverwege november 2020 lijkt het, na enkele dagen van dalende aantallen gemelde besmettingen, dat de top van de tweede golf gepasseerd is. Twee farmaceutische bedrijven hebben net laten weten dat ze veelbelovende resultaten boeken met een vaccin, waarmee de verwachting is gevoed dat begin 2021 begonnen kan worden met een vaccinatieprogramma. Daarbij komt dat de nieuwe techniek achter deze vaccins de basis vormt van veel van de vaccins die bij concurrerende farmaceutische bedrijven in ontwikkeling zijn. Dat geeft hoop dat ook die vaccins succesvol zullen blijken te zijn en snelle opschaling van de vaccinatie van de bevolking mogelijk is. Er gloort licht aan het einde van de tunnel. Overigens wel een lange tunnel. Het RIVM verwacht dat er minstens een jaar nodig is voordat zoveel mensen zijn gevaccineerd dat groepsimmunitet is geborgd en alle coronamaatregelen kunnen worden ingetrokken.

Vanuit dit perspectief kijken we terug naar de eerste monitor Sport en corona (paragraaf 10.2) en naar de verwachte financiële gevolgen van coronamaatregelen in 2020 (paragraaf 10.3). In de laatste paragraaf (10.4) gaan we in op de balans in het ‘coronabeleid’ tussen de bijdrage van sport aan de verspreiding van het coronavirus en de bijdrage van sport aan de vergroting van de weerstand tegen het coronavirus. Daarmee borduren we voort op de aandacht voor een ‘afwegingskader’ in de slotbeschouwing van de eerste monitor Sport en corona.

1.2 Waar staan we nu?

Veel bevindingen uit de eerste monitor Sport en corona staan nog overeind. We zagen toen veel verschillen tussen de verschillende deelsegmenten van de sportsector. Die verschillen worden alleen maar groter nu de coronacrisis voortduurt. Aan de ene kant is het recreatief en overwegend ongeorganiseerd buiten sporten beperkt getroffen door de coronamaatregelen en zijn veel mensen uitgeweken naar activiteiten als wandelen, fietsen, buitenfitness en vissen. Leveranciers van fiets- en wandelbenodigdheden melden hogere omzetcijfers en hogere winsten vergeleken met 2019. Aan de andere kant is voor de organisatoren van en leveranciers aan (sport)evenementen 2020 een rampjaar. Zo goed als alle evenementen zijn vervallen en in november 2020 is nog steeds geen zicht op het moment dat de organisatie van evenementen met publiek weer mogelijk is.¹

De constatering dat bevolkingsgroepen in verschillende mate getroffen zijn door de coronamaatregelen blijft eveneens staan. Het zijn overwegend de meer kwetsbare groepen die door de coronamaatregelen het hardst geraakt worden in hun sport- en beweeggedrag. Ouderen, chronisch zieken en mensen met een beperking behoren al gauw tot de ‘risicogroepen’ als het gaat om de bevattelijkheid voor het coronavirus en sterfte als gevolg van covid-19. Zij ervaren restricties op mobiliteit en

¹ Na gesprekken tussen staatssecretaris Keijzer en vertegenwoordigers van de evenementenbranche wordt gemeld dat er half januari 2021 mogelijk ‘proeven in testsituaties’ gedaan kunnen worden, om te zien of evenementen, waaronder voetbalwedstrijden, veilig georganiseerd kunnen worden. Voorwaarde is wel dat het proefevenement wordt georganiseerd in een regio met risiconiveau 1 (‘waakzaam’). Zie <https://nos.nl/artikel/2356416-half-januari-mogelijk-proeven-met-bioscopen-en-evenementen.html>.

uithuizigheid, waardoor er weinig mogelijkheden voor actieve beweegactiviteiten overblijven. Of mensen zijn van zichzelf voorzichtig, wat bijvoorbeeld terug te zien is bij het relatief sterk teruglopen van de ledenaantallen bij de diverse vooral door ouderen beoefende denksporten als schaken en bridge.

Het perspectief van de eerste monitor Sport en corona, die begin juli 2020 openbaar werd, is dat van net na de top van de eerste golf. De eerste versoepelingen van de maatregelen waren een feit en er werd uitgekeken naar een zomer met minder beperkende maatregelen. Toch was de schrik van de eerste golf goed voelbaar in de eerste monitor, mede omdat veel van de data waren verzameld gedurende de opbouw en piek van de golf.

Het algemene beeld is dat verenigingen en sportondernemers in de zomer de draad weer hebben opgepakt. Accommodaties konden open, er werden weer trainingen, wedstrijden, lessen en toernooien georganiseerd en de horeca en kantines waren weer in bedrijf, zij het met inachtneming van de hygiënemaatregelen. Er was veel gedoe met protocollen en handhaving van de maatregelen, maar het ergste leek voorbij. Een tweede golf was een mogelijkheid, maar de hoop was dat die ofwel zou uitblijven, ofwel zich pas ergens in de winter zou voordoen en in elk geval met minder ingrijpende maatregelen gepaard zou gaan. Schattingen van te lijden omzetverlies en schade voor heel 2020 werden iets naar beneden bijgesteld, omdat werd verwacht dat het omzetverlies in de rest van het jaar minder zou zijn dan in eerste aanleg gedacht.

Dit relatief positieve sentiment is in oktober/november 2020 weg. Er zijn meer verenigingen en sportondernemers die het somber inzien dan tijdens de eerste golf en meer verschillen naar tak van sport. De sporten die buiten beoefend worden, hebben het minder moeilijk dan de sporten die binnen beoefend worden. Individueel beoefende sporten hebben het minder moeilijk dan sporten in teamverband of in de vorm van groepslessen. Dat geldt ook voor sporten die recreatief beoefend kunnen worden, vergeleken met sporten die vooral competitief worden beoefend. En tot slot speelt de diversiteit in inkomstenbronnen bij aanbieders een rol in de mate waarin ze getroffen worden door de coronamaatregelen, alsook de demografische samenstelling van de groep beoefenaren van een bepaalde sport. Ondernemers die yoga in de vorm van groepslessen aanbieden liggen in november 2020 vrijwel geheel stil, en anders dan in de zomer kunnen en mogen ze niet meer naar buiten uitwijken. Yoga thuis, al dan niet digitaal begeleid, kan wel, maar daar wordt niet veel aan verdiend. Fitnessondernemers die relatief veel groepslessen in hun aanbod hebben, worden harder getroffen dan fitnessondernemers die relatief weinig groepslessen aanbieden. Bridgeverenigingen hebben overwegend leden die tot de kwetsbare groepen behoren en spelen in binnenruimtes die nu gesloten zijn. De gezelligheid is weg, leden haken af. Kan zijn dat de digitale varianten van bridge bloeien, maar de bridgeverenigingen staan hierdoor onder druk.

Onder deze op zich niet zo verrassende golfbeweging in het heersende sentiment zit een verschuiving in de grondslag voor de zorgen die men zich maakt. Die zorgen waren in de eerste golf vooral van financiële aard en hadden te maken met het wegvallen van omzet bij doorlopende lasten. Hierop is van overheidswege gereageerd met steunmaatregelen, om de weggevallen inkomsten ten minste deels te compenseren en zo de financiële schade te beperken. Het is wat kort door de bocht, maar gezien het feit dat er tot nu toe allesbehalve sprake is van een golf van faillissementen en opheffingen (zie figuur 9.6), lijkt deze reactie voorsnog adequaat. Een andere aanwijzing daarvoor is de onderuitputting van de beschikbare budgetten. In de tweede golf wordt echter steeds vaker een tweede bron van zorgen genoemd, te weten verlies aan leden, klanten en bezoekers. Bij organisaties die voor een groot deel afhankelijk zijn van inkomsten uit contributies of abonnementen leidt dit gelijk tot een kleinere stroom inkomsten. Dat is per direct zorgelijk, maar zeker ook voor de langere termijn. Want gaat het wel lukken om de verloren leden en klanten terug te halen, welke inspanningen gaat dat vragen van de verzwakte organisatie, en met welke kosten zal dat gepaard gaan? In het verlengde van deze toenemende zorg neemt de vraag naar ondersteuning op het gebied van ledenbehoud en -werving toe, met als eerste vraag om zo gauw als mogelijk sporten weer toe te staan, met inachtneming van de hygiënemaatregelen, om de bestaande leden en klanten te kunnen vasthouden.

De topsport en het betaald voetbal hebben een vergelijkbare golfbeweging meegemaakt als de breedtesport, zij het dat het perspectief voor deze twee deelsectoren van de sportsector zo mogelijk nog onzekerder is. Die grotere onzekerheid komt voort uit het feit dat hier meer factoren meespelen, zoals reizen/verplaatsingen over grote afstanden, verschillen in beleid tussen verschillende landen, het belang van sponsors, de veerkracht van evenementenorganisatoren en, niet het onbelangrijkste, de vraag of er weer publiek aanwezig kan zijn bij topwedstrijden.

De onzekerheid culmineert bij de sportevenementen. Het heeft er alle schijn van dat de situatie min of meer ‘genormaliseerd’ moet zijn, willen weer grootschalige sportevenementen met publiek georganiseerd mogen worden. Daarmee is het onvermijdelijk dat de capaciteit om dit soort evenementen te organiseren een forse knauw gaat krijgen en aanpassingen nodig zullen zijn om in de toekomst opnieuw evenementen te kunnen organiseren. Hoewel er nog niet echt een sterke groei van faillissementen voor de gehele sportsector valt waar te nemen, is aan begin van het vierde kwartaal van 2020 wel een groei te zien in het aantal faillissementen bij organisatoren van (sport)evenementen (zie figuur 7.8).

1.3 De financiële gevolgen van de coronamaatregelen voor de sportsector

Omzetzerving in de breedtesport

Bij de omzetzerving is een onderscheid te maken tussen weggevallen inkomsten uit ‘subsidies’, uit ‘contributies’ en uit ‘transacties’. Het ‘weggevallen’ is ten opzichte van de begroting voor 2020, of anderszins vergeleken met 2019. Extra of niet begrote inkomsten in 2020, bijvoorbeeld uit de steunmaatregelen of vanwege (voor 2020) niet verwachte groei in ledenaantal, beschouwen we hieronder in de paragraaf Compensatie. In de eerste monitor Sport en corona werd de omzetzerving voor de periode half maart 2020 tot 1 augustus 2020 voor de breedtesportsector (verenigingen, sportondernemers en sportbonden) geschat op (afgerond) 1,2 miljard euro. In deze tweede monitor schatten we de omzetzerving voor heel 2020 op 1,5 miljard euro voor de breedtesport (verenigingen, sportondernemers, gemeenten en sportbonden).

Bij ‘subsidies’ gaat het om financiële ondersteuning van sportorganisaties door de overheid. Het beeld was en is dat de voorziene directe en indirecte subsidies voor 2020 beschikbaar zijn en blijven en zoveel als mogelijk worden uitgekeerd. De uitzondering zit vooral bij activiteiten en evenementen die geen doorgang vinden. De omzetzerving door wegvallen subsidies concentreert zich bij sportevenementen en bonden, en in beperkte mate bij sportverenigingen. De indruk bestaat dat de situatie in 2021 niet veel anders zal zijn. Begrotingen voor 2021 liggen al vast en er liggen al veel subsidiebeschikkingen voor volgend jaar. De vrees is dat ‘de klap’ gaat komen in 2022, en dat vooral gemeenten zich dan genoodzaakt zullen zien te bezuinigen.

De teruggang in inkomsten uit ‘contributies’ lijkt tot nu toe mee te vallen. De meeste leden van sportverenigingen hebben hun contributie laten doorlopen of niet teruggevraagd, ook al konden ze minder of niet sporten. Zeven van de tien verenigingen melden dat de coronacrisis (nog) geen gevolgen heeft gehad voor de contributie-inning. Bij ruim 20 procent is wel sprake van volledige of gedeeltelijke terugstorting van de contributie (zie figuur 3.6). De meeste verenigingen betalen een afdracht aan de bond naar rato van het aantal leden. Ook deze betalingen konden in principe doorgaan, en zijn meestal ook doorgedaan. Maar de bondsafdracht is wel een ‘besparingsmogelijkheid’ voor verenigingen in liquiditeitsproblemen. Ongeveer een op de acht verenigingen (12%) heeft kosten kunnen besparen door kwijtschelding van bondsafdrachten of competitiebijdragen, wat zich bij de betreffende bonden manifesteert als omzetzerving bij contributies/bondsafdrachten. Zowel verenigingen als bonden uiten zorgen over de contributie-inkomsten in het komende jaar, vooral omdat ze nieuwe aanwas van leden missen. Eén op de drie verenigingen heeft het ledenaantal tussen september 2019 en september 2020 zien dalen, waarbij drie kwart van deze verenigingen dat wijt aan de coronacrisis. Bij één op zes verenigingen is het ledenaantal gestegen, dit betreft vooral grote buitensporten zoals golf, tennis en sportvissen.

Abonnementen zijn typerend voor het commerciële sportaanbod en zijn een tussenvorm van ‘contributies’ en ‘transacties’. In principe geldt een ‘leveringsplicht’ bij een abonnement, en kan de waarde ervan worden opgeëist als er niet wordt geleverd. Het beeld is dat dit in beperkte mate is gedaan en dat de meeste abonnementen ‘gepauzeerd’ zijn. Dat heeft geholpen om acute liquiditeitsproblemen te voorkomen, maar impliceert wel dat er bij de sportaanbieders vorderingen uitstaan, die op enig moment ingelost moeten worden. Dat betekent dus ergens in de toekomst werk doen zonder dat er op dat moment inkomsten tegenover staan. Sponsoring is ook zo’n tussenvorm van contributie en transactie. Tot nu toe lopen veel sponsorcontracten door. De vrees is dat als de coronacrisis lang blijft voortduren de aanwas van nieuwe sponsorcontracten zal opdrogen, en dat sponsoren weg zullen vallen omdat ze zelf het hoofd niet meer boven water kunnen houden. In oktober 2020 geeft een ruime helft van de verenigingen aan dat het behouden en werven van sponsoren (enigszins) moeizaam verloopt. Sommige sponsoren vragen om een ‘reductie’ van hun bijdrage, omdat zowel de beoogde communicatie naar het publiek niet plaatsvindt (er komen geen bezoekers naar het stadion, dus de borden daar worden niet gezien), als relatiebeheer en activatie nu niet mogelijk zijn (de viplounges zijn dicht).

Bij ‘transacties’ ligt de nadruk op een eenmalige overdracht (van geld) voor een entreekaart, een toegangsbewijs voor een evenement of wedstrijd, een bestelling in een kantine, de aankoop van een racket en dergelijke. De meeste omzetsderving is en wordt veroorzaakt door het wegvallen van transacties. We zien dit terug bij de meeste sportondernemers (hoofdstuk 4), bij sportevenementen en betaald voetbal (hoofdstuk 7) en bij topsporters die afhankelijk zijn van start- en prijzengeld (hoofdstuk 6).

In de eerste monitor Sport en corona concludeerden we dat in het algemeen de omzetsderving groter, acuter en directer is bij aanbieders die hun inkomsten geheel of grotendeels uit transacties halen, vergeleken met aanbieders die in belangrijke mate hun inkomsten halen uit contributies, langlopende abonnementen en/of subsidies. Dat ‘groter, acuter en directer’ klopt nog steeds. Wel moet hier nu aan toegevoegd worden dat organisaties die voor het grootste deel van hun inkomsten afhankelijk zijn van contributies, abonnementen, lesgelden en dergelijke, erg gevoelig zijn voor een terugloop in leden, bezoekers en/of klanten. In de tweede golf wordt zichtbaar dat klantbehoud, vooral bij de kwetsbare groepen, moeilijker wordt en dat nieuwe aanwas, die er eigenlijk altijd is en die het natuurlijk verloop moet compenseren, uitblijft (uitzonderingen als golf en tennis daargelaten). Als de deelname niet snel terugveert (kan terugveren), dan dreigt hier voor 2021 en verder een structureel lagere omzet, en daarmee mogelijk te weinig inkomsten om de organisatie in leven te houden.

Kostenbesparing in de breedtesport

De omzetsderving noopt tot kostenbesparing. Dat gaat het snelst en soms bijna vanzelf bij de variabele lasten. Als de kantine dicht is, wordt er ‘vanzelf’ minder gas en elektra afgenomen. De club kan verder actief kosten besparen door geen bier en gevulde koeken meer in te kopen en minder uit te geven aan vrijwilligersvergoedingen voor de leden die achter de bar staan.

Besparen op vaste lasten, zoals de afschrijving op gebouwen en inventaris en de lonen van vast personeel, is veel moeilijker. Als het gebeurt, bijvoorbeeld door afstoten van vastgoed of ontslaan van personeel in vaste dienst, is het voor de organisatie gelijk aanzienlijk moeilijker om terug te veren en de draad weer op te pakken als de coronamaatregelen worden ingetrokken.

Tussen de zo geschetste variabele en vaste lasten zit een tussencategorie van ‘half-vaste’ lasten, zoals voor verenigingen de bondsafdrachten en huurverplichtingen. In het ideale geval (vanuit het perspectief van de vereniging) zegt de bond dat er tijdelijk geen bondsafdracht verschuldigd is, of ten minste een korting geldt en scheldt de gemeente de huur kwijt. Er zijn ook verenigingen die zelf een reductie voorstellen op hun bondsafdracht, of minder uren huren in de gemeentelijke sporthal. Dit laatste omdat ze een terugloop zien in leden of er vanuit gaan dat ze een aantal maanden geen competitie kunnen spelen en niet met volwassenen kunnen trainen. Het materiële effect is hetzelfde: kostenbesparing bij verenigingen en omzetsderving bij bonden en gemeenten, met als gevolg krimp van de totale omzet binnen de sportsector.

De totale kostenbesparing voor de breedtesportsector (sportverenigingen, sportondernemers, sportbonden en gemeenten) is in de eerste monitor Sport en corona geschat op een bedrag tussen 283 en 365 miljoen euro, voor de periode half maart 2020 tot 1 augustus 2020. In deze monitor schatten we de totale kostenbesparing in de breedtesport voor heel 2020 op afgerond 350 miljoen euro.

Compensatie

De overheid, en zover dat kan de sportsector zelf, heeft diverse steunmaatregelen in het leven geroepen om sportorganisaties te compenseren voor de schade die ontstaat doordat de inkomsten zodanig dalen dat de (vaste) lasten niet meer gedekt worden (zie bijlage 2). In onze berekeningen zien we deze compensatie als (in de begroting voor 2020) niet voorziene 'inkomsten', die de directe schade (moeten) beperken.

In de eerste monitor werd de totale 'opbrengst' voor de breedtesport uit de steunmaatregelen voor de periode half maart 2020 tot 1 augustus 2020 geschat tussen 399 en 470 miljoen euro. De nieuwe schatting in deze monitor komt uit op afgerond 450 miljoen euro, voor de periode half maart 2020 - 31 december 2020 (paragraaf 9.4).² De data laten het helaas niet toe om tot betrouwbare uitsplitsingen te komen voor de onderscheiden deelsectoren van de sportsector. Wat wel opvalt is dat de steunmaatregelen die bedoeld waren voor gemeenten, exploitanten (TVS) en sportverenigingen ongeveer voor de helft zijn uitgeput. Hiervoor worden drie redenen genoemd. Ten eerste onwetendheid, vooral bij sportverenigingen, van het bestaan van deze regelingen, gecombineerd met beperkte capaciteit bij de verenigingen om een aanvraag in te dienen ('te ingewikkeld voor vrijwilligers'). Ten tweede het idee dat 'anderen' de hulp meer nodig hebben dan de eigen club, die in staat is de schade op te vangen met eigen reserves. Een aanwijzing hiervoor is dat in oktober 2020 slechts een derde van de sportverenigingen de steunmaatregelen essentieel noemt voor de vereniging om te overleven (overigens was dat in april nog maar een kwart van de verenigingen). Ten derde een overschatting van de optredende schade en navenant te ruime bemeting van het beschikbare budget. Voor zover die laatste reden juist is, is dat voor alle betrokkenen goed nieuws. En al evenzo dat de onderbenutting van de eerste steunmaatregelen vertaald is in een verlenging van de duur van de periode waarin op de steunmaatregelen een beroep kan worden gedaan (zie paragraaf 9.3).

Wat nog niet echt voorzien was in de eerste monitor Sport en corona, is dat bij bepaalde verenigingen en bonden een stijging van het aantal leden wordt gemeld, zoals bij golf, tennis, sportvissen en sommige watersporten, zoals roeien (zie hoofdstuk 2, 3 en 8). Dit zijn sporten waar mensen naar uitwijken of overstappen, omdat ze recreatief, individueel of in kleine groepen en buiten beoefend kunnen worden. Om die redenen kunnen ze doorgang blijven vinden, terwijl andere vormen van sport zijn stilgelegd. Voor de betreffende sporten is dit een opsteker, omdat de groei in ledenaantal zorgt voor een plus in de contributie-inkomsten. Hierbij dienen wel twee kanttekeningen te worden geplaatst. Ten eerste is het afwachten hoe structureel de stijging van de ledenaantallen is. Bij tennis bijvoorbeeld was er een grote stijging van het aantal 'zomerlidmaatschappen', waarbij achteraf kan blijken dat het hoge aantal zomerlidmaatschappen in 2020 eenmalig was. Ten tweede zijn de betreffende sportverenigingen voor hun inkomsten vaak mede afhankelijk van kantine-inkomsten, die net als bij andere sporten, in 2020 in belangrijke mate wegvallen.

Schade in de breedtesport

Als de directe financiële schade beschouwen wij het negatieve verschil tussen het verwachte resultaat voor 2020 volgens de begroting en het feitelijk behaalde resultaat in 2020, waarbij we er vanuit gaan dat

² De compensatie zal uiteindelijk waarschijnlijk hoger uitvallen, want de Tozo-regeling laat (nog) geen uitsplitsing naar de sportsector toe en is PM opgenomen in het overzicht van steunmaatregelen. Verder wordt er nog een compensatiemaatregel verwacht voor exploitanten van zwembaden en ijsbanen.

die schade is veroorzaakt door de coronamaatregelen. Onze schatting is dat de directe financiële schade voor de breedtesport als geheel voor 2020 gaat uitkomen op ruim 700 miljoen euro. De schade in 2020 is het grootst bij organisaties die de meeste inkomsten halen uit transacties, en aan de kostenkant relatief grote uitgaven hebben aan vaste lasten. Dit speelt vooral bij sportaanbieders met een eigen accommodatie en vast personeel in dienst. De schade is een kleine 300 miljoen hoger dan de raming van de schade voor de breedtesportsector in de eerste monitor Sport en corona. Dat kan verklaard worden uit het feit dat we in deze tweede monitor een twee keer zo lange periode beschouwen, plus minder pro memorie (PM) posten en meer helderheid hebben over de specifieke uitkeringen voor de sportsector vanuit de verschillende regelingen.

De directe financiële schade moet worden opgevangen door te putten uit de reserves van sportorganisaties. Gedegen inzicht in de reserves van sportorganisaties ontbreekt en daarmee inzicht in welke schade nog te dragen is, en welke niet meer. Er is dan ook geen prognose te geven van het moment dat sportorganisaties 'gaan omvallen'.³ Overigens zijn er tot nu toe geen aanwijzingen dat sportorganisaties vaker stoppen met hun activiteiten dan in voorgaande jaren (zie figuur 9.6).

Sportverenigingen verwachten gemiddeld een tekort van 5 procent op hun jaarrekening voor 2020, waarbij bijna de helft geen tekort verwacht en drie van de tien verenigingen meer dan 10 procent. Bij sportverenigingen valt op dat ze amper gebruik maken van de mogelijkheid een door SWS geborgd krediet aan te vragen om liquiditeitsproblemen te voorkomen (zie paragraaf 9.3). Vrijwel alle verenigingen kijken eerst naar hun financiële reserve (naar 'wat op de spaarrekening staat') en spreken bij voorrang hun vrije (en liquide) vermogen aan. Vervolgens putten ze uit eventuele bestemmingsreserves, oftewel 'spaargeld', waarmee ze op termijn een (deel van een) nieuw clubhuis of vernieuwing van de sportaccommodatie had willen betalen. Hierdoor kan op termijn 'gevolgschade' optreden, wanneer op het moment dat renovatie of nieuwbouw van het clubhuis, banen of velden onvermijdbaar is, de noodzakelijke eigen inbreng in de financiering ervan ontbreekt of onvoldoende is. Behalve dat verenigingen eerst gebruik maken van de mogelijkheden van hun liquide reserves om de schade op te vangen, is een tweede reden dat er weinig beroep wordt gedaan op kredietfaciliteiten geborgd door SWS, waarschijnlijk dat ze 'normaal' gesproken geen gebruik (kunnen) maken van krediet of leningen om hun lopende uitgaven te bekostigen.⁴ Banken zijn huiverig om verenigingen de mogelijkheid te geven rood te staan op hun betaalrekening. Met hun vrij stabiele inkomstenstroom uit contributies en eventuele sponsoring en/of kantine-inkomsten moeten verenigingen hun lopende uitgaven kunnen dekken. Zo niet, dan moeten ze hun inkomsten verhogen en/of uitgaven aanpassen. Krediet of een lening is alleen aan de orde wanneer ergens in wordt geïnvesteerd, en duidelijk is dat de rente en aflossing op die investering geborgd zijn in een meerjarenbegroting. Als verenigingen nu krediet opnemen om schade op te vangen, betekent dat op termijn hogere kosten vanwege de aflossing. Daarvoor zullen ze hun inkomsten op een of andere manier moeten laten stijgen. Dat zal bijna niet anders kunnen dan met een contributieverhoging, zonder dat voor de leden iets van kwaliteitsverbetering tegenover staat, zoals wel het geval zou zijn bij bijvoorbeeld een gerenoveerd clubhuis. Met contributieverhogingen maakt geen enkel bestuur zich populair. Deze optie is meestal de allerlaatste optie, maar ook een met een direct effect voor de vereniging. Met andere woorden: de kortste weg voor krediet voor een vereniging is die naar de eigen leden, ofwel letterlijk (onderhandse (obligatie)lening of gift van leden) ofwel via een tijdelijke of structurele verhoging van de contributie. Een op de vijf verenigingen geeft in oktober aan deze weg te gaan bewandelen om het verwachte tekort op de jaarrekening weg te werken.

³ Soms is er op 'brancheniveau' wel een inschatting gemaakt. Zie in hoofdstuk 4 de cijfers van de squashbond.

⁴ Dit geldt ook voor andere sportorganisaties.

Nog meer schade

Er zijn vormen van schade die niet of nauwelijks in geld zijn uit te drukken ('niet-gemonetariseerde' schade), zoals het plezier dat mensen missen omdat ze niet kunnen sporten en sportevenementen van de evenementenkalender zijn geschrapt. Of sociale netwerken die ontrafelen omdat er niet meer (fysiek) gedamd, geschaakt, gebadmintond of gebridget wordt, mensen elkaar daarom niet meer zien en vereenzamen. Op de schade aan onze fysieke en mentale gezondheid gaan we hierna, in paragraaf 10.4, verder in.

'Gevolgschade' of schade door 'na-ijleffecten' treedt op wanneer de vraaguitval in de crisisfase gevolgd wordt door krimp aan de aanbodzijde, doordat bedrijven failliet gaan en organisaties worden opgeheven. Als zwembaden, ijsbanen, maneges, fitnesscentra, golfaccommodaties, racketcentra, enzovoorts worden gesloten, kan het zijn dat men op enig moment wel weer onbekommerd *mag* zwemmen, schaatsen, paardrijden, enzovoorts, maar het niet *kan*, omdat het aanbod is verdwenen. Dit kan ook gaan spelen bij evenementenorganisatoren, in het bijzonder bij de faciliterende bedrijven. Dadelijk kunnen er wellicht weer evenementen worden georganiseerd, maar hebben we niet meer de bedrijven (standbouwers, cateraars, verzorgers van geluid en belichting, enzovoorts) om die evenementen (goed) te organiseren. Een andere vorm van gevolgschade kan zijn dat gemeenten gaan bezuinigen wanneer hun reserves zijn uitgeput. Sportverenigingen (en in het verlengde daarvan sportbonden) zien als gevolgschade minder aanwas van leden dan in een normaal seizoen, doordat wervingsactiviteiten zijn weggefallen en leden twijfelen of ze lid moeten blijven, als ze geen competitie kunnen spelen (zie hoofdstuk 3).

Sportorganisaties geven aan dat de crisis een zware wissel trekt op het personeel en de vrijwilligers. Het kost elke keer weer tijd en veel overleg voordat duidelijk is wat hetgeen tijdens de persconferentie is gezegd over nieuwe maatregelen, in de praktijk van de sportschool, het zwembad of de volleybalvereniging precies betekent. Protocolen moet worden ontwikkeld, continu aangepast en vervolgens toegepast en gehandhaafd. Er is voortdurende onzekerheid over hoe lang maatregelen gaan duren; of, en hoe er wordt gecontroleerd; en of de eigen organisatie de crisis wel zal overleven. Nieuwe manieren van werken (vanuit huis, op afstand, digitaal) zijn van de ene op de andere dag nodig, waarbij vaardigheden en digitale middelen zijn vereist waarover men niet of nauwelijks beschikt. Men krijgt taken toebedeeld waarvoor men geen vrijwilliger is geworden of opleiding heeft gehad, met handhaving van de protocollen als meest genoemde voorbeeld. Optimisten redeneren hierbij dat leren snel gaat als mensen uit hun routine en comfortabele zone worden gehaald. Anderen zijn wat somberder, en zien mensen afhaken om dat ze geen politieagent willen spelen op hun eigen vereniging.

Omzetzerving en schade in de topsport en sportsector als geheel

We schatten in de topsport, het betaald voetbal en de sportevenementen tezamen de totale omzetzerving op 630 miljoen euro, uitgaande van 465 miljoen omzetzerving bij evenementen, 25 miljoen in de topsport en 140 miljoen in het betaald voetbal. Met 350 miljoen aan kostenbesparingen komt de schade dan op 280 miljoen.

Eveneens met de nodige slagen om de arm komt voor de gehele sportsector (breedtesport plus topsport) het totale omzetverlies op ruim 2,1 miljard euro en de totale schade op een miljard euro.

1.4 Gezondheid

Sport en bewegen als onderdeel van een kabinetsbreed vitaliteitsbeleid

In de slotbeschouwing van de eerste monitor Sport en corona wordt aangehaakt op het advies van de planbureaus om in het 'coronabeleid' te werken met een afwegingskader. Voor het algehele herstelbeleid adviseren de drie planbureaus (SCP, CBS en PBL) en het RIVM een afwegingskader te hanteren gericht op de samenhang tussen samenleving, economie, leefomgeving en volksgezondheid. De strekking van dit

advies is te voorkomen dat al te gemakkelijk wordt gekozen voor ‘herstel’ van de economie en gezondheidszorg van voor de coronacrisis, met voorbijgaan van de andere dimensies van een breed welvaartsperspectief.

Voor de sport werd in de eerste monitor als aandachtspunt genoemd of het zichzelf zichtbaar kan en wil maken binnen dit afwegingskader voor het bredere kabinetsbeleid gericht op de tijd na de coronacrisis. Zou het niet zo kunnen (en moeten) zijn dat in de te nemen maatregelen meer aandacht is voor preventie en meer wordt ingezet om mensen in beweging en aan het sporten te krijgen, gericht op het tegengaan van overgewicht en andere negatieve leefstijlkenmerken, teneinde de weerbaarheid van de bevolking te vergroten tegen niet alleen welvaartsziekten, maar ook infectieziekten?⁵

De oproep van Joop Albarda en de zijnen en de motie aangenomen in de Tweede Kamer (zie laatste voetnoot) hebben ertoe geleid dat er vanaf de zomer van 2020 een interdepartementale werkgroep ‘Bewegen: het nieuwe normaal’ werkzaam is om uitvoering te geven aan genoemde motie. Een groep van 65 artsen, experts en gezondheidsprofessionals heeft op 11 november 2020 een brandbrief naar het kabinet gestuurd met een boodschap die hierop naadloos aansluit.⁶ Kern van de boodschap: een gezonde leefstijl draagt bij aan een goede gezondheid en bescherming tegen allerlei welvaartsziekten en infectieziekten, zoals covid-19. Een betere gezondheid betekent verder een betere kans op herstel wanneer men toch ziek wordt. Bewegen is een cruciaal onderdeel van een gezonde leefstijl, en verdient meer nadruk in de maatregelen tegen het coronavirus. Als we letterlijk allemaal thuis gaan zitten, maken we onszelf bevattelijker voor het virus. Juist nu is het van belang om een gezonde leefstijl te bevorderen, en dat vervolgens ook vol te houden, om in meer algemene zin gezondheidsverlies, arbeidsverzuim en gezondheidskosten tegen te gaan.

Het advies van de Nederlandse Sportraad over de organisatie en financiering van de sport⁷ wijst in dezelfde richting. Bij de toelichting waarom het nodig is nu na te denken over de organisatie en financiering van de sport, wordt bij de ‘urgentie van buitenaf [de sportsector]’ nadrukkelijk gewezen naar de groeiende beweegarmoede, teruglopende motorische vaardigheden, groei van eenzaamheidsgevoelens en het feit dat de helft van de bevolking niet voldoet aan de beweegrichtlijnen. Bij de ‘urgentie van binnenuit [de sportsector]’ constateert de Sportraad dat er geen samenhangend sport- en beweegstelsel is, dat de stelselverantwoordelijkheid en publieke taken op dit terrein onduidelijk geregeld zijn en dat interdepartementale en intersectorale samenwerking ontbreekt. Daarmee is de sportbranche suboptimaal georganiseerd en gefinancierd om de voorliggende uitdagingen adequaat op te pakken.

De Sportraad adviseert de Rijksoverheid de regie te nemen, sport te zien als een publieke voorziening en te investeren in de sportbranche. Een tweede advies is hierbij een ambitieus doel te formuleren en de sportbranche concreet en substantieel te laten bijdragen aan de vitaliteit van de samenleving, door het percentage mensen dat voldoet aan de beweegrichtlijnen te laten stijgen van 50 procent in 2020 naar 60 procent in 2030.

De coronacrisis onderstreept nog eens dat uiteindelijk toch naar de overheid wordt gekeken om de sportsector in stand te houden en de basisinfrastructuur te borgen, dat samenwerking in de ‘sportbranche’

⁵ Zie ook het manifest *Bewegen, het nieuwe normaal* dat door Joop Alberda en enkele andere ‘sporticonen’ op 22 mei 2020 naar de minister van Sport, Martin van Rijn, is gestuurd, en met hem is besproken, en in het verlengde daarvan de motie van de Tweede Kamer (nr. 25295–437, ingediend 25 juni 2020), met het verzoek aan de regering om voor april 2021 met een plan te komen om Nederland meer in beweging te krijgen.

⁶ Zie <https://nos.nl/artikel/2356217-grote-groep-experts-waarschuwt-je-gezondheid-is-nu-nog-belangrijker.html>.

⁷ *De opstelling op het speelveld. Naar een sterke sportbranche voor een vitale samenleving*, uitgebracht op 19 november 2020. Zie <https://www.nederlandse-sportraad.nl/adviezen/organisatie-en-financiering-van-de-sport>.

nodig is, en dat het gewenst is de publieke taken en verhouding tussen overheid, maatschappelijke organisaties en bedrijven helder te beschrijven en vast te leggen. De vitaliteit van de bevolking wapent ons tegen het coronavirus en beperkt de gevolgen ervan, maar doet dat ook bij welvaartsziekten en nieuwe infectieziekten. Daarom moet versterking van de vitaliteit van de bevolking zowel deel uitmaken van de aanpak van het coronavirus, als van het herstelbeleid. In een nieuw regeerakkoord kan dit worden geborgd met doorschakelen op de resultaten die nu al worden gehaald met het Preventie-akkoord en Nationaal Sportakkoord, en gebruik te maken van bovengenoemde adviezen.

Inzetten op de vitaliteit van de bevolking en rekening houden met de (negatieve) gezondheidseffecten van de coronamaatregelen, die ertoe leiden dat mensen minder bewegen en letterlijk meer thuiszitten, kan gevolgen hebben in de kosten voor de gezondheidszorg en het arbeidsverzuim. In de eerste monitor kon gebruik gemaakt worden van verkennende berekeningen van Schoemaker⁸, die uitkwam op een gemonetariseerde gezondheidsschade vanwege extra zorgkosten en verlies van kwaliteit van leven van 155 miljoen per week, tijdens de algehele stillegging in het voorjaar van 2020. Kenniscentrum Sport en Bewegen en de HAN gaan deze berekeningen opnieuw uitvoeren om een beeld voor heel 2020 te krijgen, en meer in het bijzonder inzicht in welke maatregelen meer of minder gezondheidsschade opleveren.

Naar een balans tussen verspreiding en verhoging van de weerbaarheid

Binnen de sportsector is van belang wanneer en hoe de sport weer 'open' kan als de situatie verandert van '(zeer) ernstig/lockdown' (november 2020) naar 'ernstig', 'zorgelijk' en 'waakzaam'.⁹ De vraag is welke vorm van sport past bij welk stadium in de routekaart.¹⁰ Daarbij kan en zal naar de sport worden gekeken als 'een' maatschappelijke sector. Zo zal men het risico op verspreiding van het virus afwegen tegen de economische en maatschappelijke voordelen van het weer kunnen sporten, op vergelijkbare wijze als deze afweging wordt gemaakt voor winkels, horeca, theaters en muziekfestivals. De vraag is of voor sport een additionele afweging kan of moet worden gemaakt, waarbij wordt gekeken naar de balans tussen de bijdrage van sport en bewegen aan de verspreiding van het virus aan de ene kant, en de vergroting van de weerbaarheid van de bevolking tegen het virus, en meer algemeen de positieve fysieke en mentale gezondheidseffecten aan de andere kant.

De implicaties van inzetten op zo'n additionele afweging, op grond waarvan mogelijke versoepelingen van de maatregelen voor de sport eerder mogelijk worden dan wanneer de sport als 'een' sector wordt gezien zijn tweërlei. Ten eerste kan zo'n uitzonderingspositie alleen worden bepleit op basis van het argument dat sport en bewegen, meer dan winkelen of naar de bioscoop gaan, bijdragen aan het vergroten van de weerstand van de bevolking tegen het coronavirus en de bevordering van de mentale en fysieke gezondheid van de bevolking. Bijgevolg komt in de afweging dan de nadruk te liggen op die vormen en aspecten van sport, die aan de ene kant zo min mogelijk bijdragen aan verplaatsingen, piekbelastingen en verspreiding van het virus, en aan de andere kant een maximaal gezondheidseffect hebben. Fietsen en wandelen in de eigen woonomgeving, yoga en fitness thuis scoren heel hoog op deze criteria. Iets minder hoog scoren vervolgens vormen van actieve sportbeoefening bij sportscholen en in sportaccommodaties, die lopend of fietsend te bereiken zijn, liefst in de buitenlucht kunnen worden

⁸ Schoemaker, J. (2020) *Gezondheid impact van veranderingen in sport- en beweeggedrag tijdens coronacrisis. Inschatting van de effecten op sport en bewegen tijdens en na de coronacrisis*. Arnhem/Nijmegen: Sports & Economics Research Centre (SEC)/HAN University of Applied Sciences.

⁹ Deze risiconiveaus zijn ontleend aan de routekaart coronamaatregelen, zie <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kaarten/2020/10/14/routekaart-coronamaatregelen>

¹⁰ NOC*NSF heeft uitgetekend hoe de heropening van de sport op de routekaart eruit zou kunnen zien, zie https://nocnsf.nl/media/3770/noc_nsf_heropeningsplan-sport-binnen-routekaart-coronamaatregelen-v19nov2020.pdf

gedaan, enzovoorts. Vormen en elementen als publiek, kantine, internationale competities en toernooien scoren relatief laag op deze criteria. Deze vormen en elementen van sport rechtvaardigen amper meer een uitzonderingspositie van de sport ten opzichte van muziekfestivals, horeca of winkels.

Een tweede implicatie is dat het in deze wenselijk is dat 'de sportsector' in gezamenlijkheid opereert. De gezondheidseffecten worden gemaximaliseerd als mensen verantwoord bewegen, als optelsom van wat er wordt bewogen al fietsend, wandelend en roeiend in de openbare ruimte, zwemmend in het zwembad, paardrijdend in de manege en volleyballend bij de volleybalvereniging.

